

Avrupa Birliği Yolunda Nitelikli İnsan Sermayesi: İspanya, Portekiz ve Polonya Örnekleri

Nitelikli insan sermayesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyelik müzakerelerinde birbiriyle bağlantılı iki temel noktada önümüze çıkmaktadır:

İlk olarak, AB'nin ekonomik büyümesine katkıda bulunabilecek nitelikli işgücü, Avrupa'da Türkiye'nin üyeliği konusunda yapılan maliyet-fayda hesaplarında "fayda" hanemize büyük bir artı olarak yazılabilecektir. Ancak, Türkiye'nin genç nüfusunun eğitim seviyesi düşük olduğu sürece, AB kamuoyu bu genç nüfusu ekonomilerine yeni bir kan olarak değil, ülkelerine akın edecek vasıfsız bir işsiz ordusu olarak görecektir.

İkinci olarak, AB'ye katılım süreci Türkiye'deki insan sermayesinin geliştirilmesi için önemli bazı fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatlardan daha görünür olanları, eğitim alanında AB'den aktarılacak yeni finansal kaynaklar ve uluslararası akademik değişim programlarına katılım olanağıdır. Katılım sürecinin sunduğu daha az görünür olan ancak kalıcı değişim için büyük önem taşıyan fırsatlar ise halihazırda devam eden eğitimin yeniden yapılandırılması sürecine kazandırdığı ivme ile bu süreçte Avrupa'da uygulanan iyi örneklerden yararlanma olanağıdır.

Bu iki temel noktadan hareketle, özellikle 60. Hükümet eğitim alanında atacağı politika adımlarını belirlerken, üye ülkelerin insan sermayelerini geliştirmek amacıyla uyguladıkları politikaları incelemek yol gösterici olacaktır.

Eğitim Reformu Girişimi'nin bu amaçla hazırlanmış olduğu bu bilgi notunda, Türkiye'ye sosyoekonomik ve demografik benzerlikleri nedeniyle İspanya, Portekiz ve Polonya'daki eğitim politikaları karşılaştırılmaktadır.

AB'ye 21 yıl önce üye olan İspanya ve Portekiz'in bu karşılaştırmaya dahil edilmesinin sebebi iki ülkenin de müzakere süreçlerinin başında Türkiye ile benzer sosyoekonomik göstergelere ve sorunlara sahip olmalarıdır. Üyelik sürecini daha yakın dönemde yaşayan Polonya ise Türkiye ile büyük nüfus ve yüksek işsizlik konularında benzerlik göstermektedir.

Bilgi notu hazırlanırken, Seda Domaniç'in (Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi-EDAM) bu üç ülkenin eğitim alanındaki politikaları ve uygulamalarını, siyasal, ekonomik ve demografik değişim süreçleri ile ilişkilendirerek aktardığı Şubat 2007 tarihli araştırma raporu temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Umuyoruz ki bu bilgi notu, eğitim alanında çalışan bürokrat, siyasetçi, araştırmacı ve diğer ilgili bireylerin yeni politikalar üretirken yararlanabilecekleri bir kaynak olacaktır.

İSPANYA

SİYASAL DEĞİŞİM

20 yılı aşkın bir süredir AB üyesi olan İspanya geçtiğimiz yüzyılın en çarpıcı siyasal değişim süreçlerinden birini yaşamıştır. Yaklaşık 40 yıl süren aşırı merkezîyetçi Franco döneminin ardından İspanya, 1975 yılından itibaren hızlı bir **çok-partili demokratikleşme** sürecinden geçmiştir. Bu süreç boyunca, **ülkenin Avrupa ile bütünleşmesi** hükümetlerin önemli bir önceliği olmuştur. AB üyeliği süreci sadece yasal ve kurumsal yapının iyileştirilmesini değil aynı zamanda ülke içindeki bölgesel gerilimlerin azalmasını da sağlamıştır.

EKONOMİK DEĞİŞİM

İspanya'da **serbest piyasa ekonomisi** kurulmasında ve **refah düzeyinin yükselmesinde** Avrupa ile bütünleşme önemli bir role sahiptir. AB üyeliği gibi ortak bir amacın varlığı nedeniyle **neoliberal yapısal uyum politikalarına halkın önemli bir kesimi destek** vermiştir. Üyelik öncesinde yüksek enflasyon ve işsizlik oranlarına sahip İspanya'da **kişi başına düşen gelir** 1985'te AB ortalamasının çok altında bir rakam olan 5000 dolar iken 2006'da 23 bin avroyu aşmış ve AB ortalamasını yakalamıştır.¹ Kişi başına düşen gelir artarken gelir dağılımındaki eşitsizlikler azaltılmış ve toplumsal birlik güçlendirilmiştir. Daha **eşitlikçi bir gelir dağılımının** sağlanmasında İspanya'da Avrupa'daki sosyal model doğrultusunda atılan **sosyal politika adımları** önemli bir rol oynamıştır.

İşsizlik İspanya'nın en önemli sorunlarından biridir. 1990'lı yıllarda yüzde 18 olan işsizlik oranı bugün yüzde 9'dur. Aynı dönemde, temel iş alanı olarak tarım ve sanayinin yerini hizmet sektörünün alması gibi bazı **yapısal değişiklikler** de yaşanmıştır. Bu dönemde

İspanya'daki işgücünün yaşadığı dönüşümün en önemli ayaklarından biri **kadınların işgücüne katılımında** yaşanan artıştır. Son 20 yılda, İspanya'da kadınların işgücüne katılımı ikiye katlanarak yüzde 50'ye çıkmış ve kadınlar için yüzde 25 olan işsizlik oranı yüzde 12'ye inmiştir.

DEMOGRAFİK DEĞİŞİM

İspanya son 30 yıl içinde önemli bir demografik değişim yaşamıştır. **Doğal nüfus artış hızı** 1975'te yüzde 1,04 iken 1995'te neredeyse sıfıra düşmüştür. 2005'e gelindiğinde ise bu oran yüzde 0,18 olmuştur. Aynı yıl, özellikle son yıllardaki liberal göç politikaları nedeniyle **toplam nüfus artışı** yüzde 1,65 oranına yükselmiştir.² Nitekim **toplam doğurganlığa** bakıldığında 1975'te 2,8 olan rakam, 1995'te 1,18'e düşmüş ve 2004 yılına gelindiğinde ise 1,32'ye yükselmiştir.³ Demografik değişime bağlı olarak, **0-14 yaş grubundaki nüfusun toplam nüfusa oranı** 1980'den itibaren azalmış, AB ortalamasının da altına düşerek 2005 yılında yüzde 14,5 olmuştur. Sonuçta, nüfus artışının eğitim sistemi üzerindeki baskısı gittikçe azalmış ve eğitimde erişim yerine kaliteye odaklanılabilmıştır.

EĞİTİM GÖSTERGELERİ, SİSTEMLERİ VE POLİTİKALARI

Zorunlu eğitim süresi 1970 yılında 6-14 yaş grubunu kapsayacak şekilde sekiz yıla, 1990 yılında da 6-16 yaş grubunu kapsayacak şekilde on yıla çıkarılmıştır. **Okullaşma** oranları eğitimin her seviyesinde sürekli olarak artış göstermiştir.

İspanya'da merkezi yönetimin **okul öncesi eğitim** alanında uyguladığı en önemli politika

¹ Eurostat (2007).

² INE (<http://www.ine.es/>).

³ OECD, OECD Factbook 2007, 2007.

1975 sonrasında 3-5 yaş için ücretsiz okul öncesi eğitim programlarının istikrarlı bir biçimde artırılmış olmasıdır. Zorunlu eğitim kapsamına alınmamasına rağmen okul öncesi eğitime erişimde önemli bir artış sağlanmıştır. Okul öncesi eğitimde brüt okullaşma oranı 1975 yılında yüzde 33,2 iken 1985'te yüzde 71,6'ya ve 2000'de yüzde 102,3'e ulaşmıştır. Erken çocukluk eğitimine erişim hem çocukların zihinsel ve duygusal gelişimlerine katkıda bulunmakta hem de **kadınların işgücüne katılımını** kolaylaştırmaktadır. Kadınların işgücüne katılımındaki artışta bir diğer etmen eğitim düzeylerindeki artıştır. 1970 yılında **kadınların yükseköğretimde brüt okullaşma oranları** yüzde 4,7 iken bu oran 2005'te erkeklerin oranını da aşarak yüzde 72'ye ulaşmıştır.⁴

Genel olarak bakıldığında, İspanya'da okullaşma oranı ve eğitimin ortalama süresinde gerçekleşen artış, ekonomik kalkınmanın en önemli girdilerinden biri olan **insan sermayesi kalitesinin** giderek artmasını sağlamıştır. AB-25⁵ ortalaması 100 olarak alınarak **işgücü verimliliği** karşılaştırıldığında, 2005 yılında İspanya'nın ortalamaya çok yakın olan 98,9 puan aldığı görülmektedir.⁶

İspanya'da AB'ye üyelik müzakereleri sırasında ve sonrasında, eğitim sisteminde gerçekleştirilen başlıca kurumsal ve yasal değişiklikler, merkezîyetçi yapının yerine **yerel yapının güçlendirilmesi, öğretim programlarının iyileştirilmesi, yükseköğretim ve meslek eğitiminin yeniden yapılandırılması**dır.

Eğitimde **merkezîyetçi yapının değiştirilmesi** için yasal çerçevede yapılan başlıca düzenlemelerden biri "sorumluluk paylaşımı" kavramından hareketle, 1983

yılında merkezdeki yapının her vatandaşa temel eğitim sağlamaktan, bölgelerin ise bu temel eğitimin üzerine kurulacak eğitim sistemlerinden sorumlu hale getirilmesi olmuştur. Aynı yıl, yükseköğretim kurumlarına öğretim programlarının geliştirilmesi ve bütçe konularında özerklik veren ve özel üniversitelerin kurulmasını sağlayan Üniversite Reform Yasası kabul edilmiştir. Bu alanda atılan bir diğer adım özerk topluluklara kendi okullarını yönetme hakkı veren ve ülkenin dilsel ve kültürel çeşitliliğini tanıyarak okullardan bu çeşitliliği göz önünde bulundurmalarını talep eden 1985 Eğitim Hakkı Yasası'dır.

Okulların özerkliğini desteklemek amacıyla ise önce 1995 yılında kamu bütçesinden yararlanan okulların yönetimine halkın katılımını artırmayı sağlayan Eğitim Kuruluşları Katılım, Değerlendirme ve Yönetim Yasası kabul edilmiştir. 2002 yılında okul müdürlerinin okul yönetimi ve iç değerlendirmedeki sorumluluklarını genişleten ve atama usullerini değiştiren Eğitim Kalitesi Yasası yürürlüğe konmuştur.

Eğitimde kalitenin artırılması amacıyla **öğretim programlarında** yapılan başlıca değişiklik, bakanlık tarafından ilk ve ortaöğretim için bir çekirdek program hazırlanması ve her özerk topluluğun bu çekirdek programı temel alarak öğretim programlarını kendi bölgelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerinden hareketle genişletmesini düzenleyen yasa olmuştur.

Ayrıca, zorunlu eğitim uzatılarak:

1. altı yıl ilköğretim ve dört yıl ortaöğretim olarak yeniden düzenlenmiş;
2. öğretim programına yabancı dil ve meslek dersleri eklenmiş;
3. meslek eğitimi ve genel eğitim arasındaki seçim daha geç bir yaşa ertelenmiş, 10. yılın sonunda meslek eğitimi almak isteyen öğrencilerin iki yıllık meslek okullarına, üniversiteye devam etmek isteyen öğrencilerin de

⁴ UIS (2006).

⁵ 1 Mayıs 2004'teki genişleme sonucu AB üyesi olan ülkeler dahil, ancak 1 Ocak 2007'de üye olan Bulgaristan ve Romanya hariç AB üyeleri.

⁶ Eurostat (2005).

iki yıllık genel liselere gitmelerine olanak sağlanmış;

4. sanat ve dil dersleri için özel programlar oluşturulmuş;
5. matematik, yabancı diller ve okuma konularına öncelik verilmiş ve yabancı dil öğretimi 8 yerine 6 yaşında başlatılmıştır.

AB'nin öncelik verdiği alanlardan olan **meslek eğitimi** konusunda İspanya'nın attığı başlıca adımlar ise eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesine dair 1990'da kabul edilen yasa kapsamında meslek eğitiminin de yeniden düzenlenmesi ve başlıca işçi sendikaları, işveren konfederasyonları ve hükümet arasında işbirliği anlaşmaları imzalanarak ilk ulusal meslek eğitimi programının oluşturulması olmuştur.

Yükseköğretim alanında yapılan değişikliklere bakıldığında ön plana iki düzenleme çıkmaktadır. Birincisi 1983 yılında, üniversitelere öğretim programları ve bütçe konularında özerklik verilmesinin yanı sıra özel yükseköğretim kurumları açılmasının sağlanması ve üniversitelere Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından tanınan diploma programlarının dışında kendi diploma programlarını oluşturma hakkı verilmesidir. İkincisi ise, Bologna Bildirisi'nde belirtilen önceliklerin uygulanması amacıyla 2001 yılında yükseköğretimin yeniden düzenlenmesi ve her üniversitenin ulusal öğrenci seçme sınavı yerine kendi öğrenci seçme sistemini oluşturmasına izin verilmesidir.

AB'ye üyelik sürecinde İspanya'nın **eğitim kamu bütçesindeki** değişimlere bakıldığında ortaya ilginç bir tablo çıkmaktadır. Eğitime ayrılan toplam ve kişi başına kamu bütçesi sürekli olarak artmakla birlikte eğitime yapılan kamu harcamalarının GSMH içindeki payı, ekonomik büyümenin yüksek hızından dolayı azalmıştır. Burada unutulmaması gereken bir nokta yaşanan demografik değişim ve doğum oranlarındaki düşüş sonucu eğitim sistemi üzerindeki nüfus baskısının azalmış olduğudur.

Tüm bu yapısal ve kurumsal değişim sürecinde **AB desteği** önemli bir rol oynamıştır. Nitekim tüm üye ülkeler arasında, insan kaynaklarının geliştirilmesini amaçlayan **Avrupa Sosyal Fonu**'ndan en çok yararlanan İspanya olmuştur. Özellikle AB desteği ile yapılan meslek eğitimi alanındaki yatırımlar, işgücünün iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

PORTEKİZ

SİYASAL DEĞİŞİM

Antonio Salazar'ın diktatörlüğünün sona erdiği 1974'ten sonra Portekiz'de Avrupa'ya yakınlaşma odaklı yoğun bir **demokratikleşme** ve **ekonomik kalkınma** süreci başlamıştır. Portekiz yedi yıl süren müzakereler sonunda 1986 yılında AB'ye üye olmuştur. İspanya ile karşılaştırıldığında Portekiz oldukça **homojen bir etnik yapıya** sahiptir ve bu nedenle merkezîyetçi yapıdan yerinden yönetime hızlı bir geçiş yaşamamıştır. Ancak, son yıllarda, **yerel yönetimlerin yetkileri** AB'nin "hizmet veren ve hizmet alanı yakınlaştırma" (*subsidiarity*) ilkesinin etkisiyle artırılmıştır.

EKONOMİK DEĞİŞİM

Portekiz ekonomisinin **dış piyasalara açılması** ve **üretim sektörünün yeniden yapılandırılması** sonrasında ekonomide 1974'ten itibaren önemli bir **büyüme** sağlanmıştır. Portekiz'de **kişi başına milli gelir** 1983 yılında AB ortalamasının yüzde 55'i iken 2000'e gelindiğinde bu oran yüzde 80'e yükselmiştir. Ancak 2000 yılından itibaren Portekiz ekonomisinin büyüme hızının azalmasıyla birlikte bu oran düşmüş ve 2005 yılına gelindiğinde yüzde 71 olmuştur. Sonuç olarak Portekiz, AB-15'in⁷ içinde en düşük kişi başına milli gelire sahiptir.

İşgücü verimliliği konusunda kısa dönemde bazı atılımlar yapan Portekiz, uzun dönemde AB'nin ekonomik kalkınmada öncü ülkelerini yakalayamamıştır. **İşsizlik** ise 2007 yılına dek AB ortalamasının altında seyretmiştir.

İşsizlik oranının yakın döneme dek AB ortalamasının altında seyretmesinde sendikalaşma oranlarının ve işsizlik sigortasının düşük olması da rol oynamıştır.

⁷ 1 Mayıs 2004'te on yeni üye AB'ye katılmadan önceki AB üyeleri.

Ancak, 2007 yılında AB işsizlik oranı ortalamasının gerilemesiyle ve ülkede işsizliğin artmasıyla, Portekiz'in işsizlik oranı AB ortalamasının üstüne çıkarak yüzde 8 civarında seyretmiştir.

İşgücünün önemli bir kısmı emek yoğun sektörlerde çalışmaktadır. Buna bağlı olarak Portekiz ekonomisi uluslararası işgücü piyasalarında son dönemde artan rekabetten olumsuz şekilde etkilenmiştir. **İşgücünün yapısında** yaşanan diğer iki ilginç gelişme, serbest meslek sahibi kişilerin özellikle tarım ve hizmet sektörlerindeki sayılarının artışı ve **kadınların işgücüne katılım oranının** artışıdır.

Portekiz ekonomisinin dönüşüm sürecine katkıda bulunan bir diğer etmen, AB ekonomik ve siyasal yapısına katılım ile ortaya çıkan **yeni kaynak fırsatlarıdır**. Portekiz ekonomisinin çok büyük olmaması nedeniyle, **doğrudan dış yatırımlardaki** artış üretim yapılarının çeşitlendirilmesine önemli katkıda bulunmuştur. Doğrudan dış yatırımlar 1984'te 198 milyon dolar iken 2001 yılına gelindiğinde 13 milyar dolara yükselmiş, ancak son yıllarda yatırımların Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelmesi nedeniyle bir azalma yaşanmıştır.

AB üyeliği ile ortaya çıkan bir diğer önemli kaynak ise **AB'den gelen doğrudan fonlardır**. Geçen 20 yıllık sürede, GSMH'nin yüzde 2-3'ü arasında miktarlarda gerçekleşen fon transferleri ile öncelikli olarak ulaştırma ve çevre altyapılarına, sonraki dönemlerde de bilgi ve iletişim teknolojilerine önemli yatırımlar yapılmıştır.

DEMOGRAFİK DEĞİŞİM

Portekiz'deki demografik değişim İspanya'da olduğu gibi ekonomik ve sosyal kalkınmayı kolaylaştırmıştır. **Toplam nüfus artış hızı**, 1970'li yılların başında dışa göç nedeniyle sıfır

civarlarında seyretmiş; Salazar diktatörlüğünün bitişiyle yaşanan yoğun göçün ardından yüzde 1 dolaylarına ulaşmıştır.⁸ 2005 yılına gelindiğinde toplam nüfus artışı, yıllık yüzde 0,52 olmuştur. Toplam **doğurganlık oranı** 1970 yılında 2,83'ten 2004'te 1,4'e düşmüştür.⁹

Nüfus artış hızının düşmesi ve ortalama yaşam süresinin uzamasının sonucu olarak **0-14 yaş grubunun toplam nüfusa oranı**, 1970'lerin başında yüzde 28,5'ten 2005'te yüzde 15,6'ya düşmüştür. Dolayısıyla, İspanya'da olduğu gibi, nüfus artışının eğitim sistemi üzerindeki baskısı gittikçe azalmış ve eğitimde kaliteye odaklanılabilmektedir.

EĞİTİM GÖSTERGELERİ, SİSTEMLERİ VE POLİTİKALARI

Portekiz, eğitim sistemini yeniden yapılandırmak ve kaliteli eğitime erişimi artırmak amacıyla 1986 yılında bir Eğitim Yasası çıkarmıştır. Yasa kapsamında, altı yıl olan ve iki kademeli ilköğretimi içine alan **zorunlu eğitim**, üç yıllık alt ortaöğretimi de kapsayacak şekilde dokuz yıla çıkarılmıştır. Portekiz'de zorunlu eğitim 15 yaşında sona ermektedir ki bu, AB üyesi çoğu ülkeyle karşılaştırıldığında düşük bir yaştır.

Mevcut şekliyle Portekiz'de **eğitim kademeleri**, üç yıllık okul öncesi eğitim, dokuz yıllık zorunlu eğitim, üç yıllık üst ortaöğretim ve yükseköğretimden oluşmaktadır. Hem zorunlu eğitimin kademelerinde hem de üst ortaöğretimde uygulanan **öğretim programları** 1989 yılında yeniden düzenlendi. Bu bağlamda, temel eğitim tüm öğrenciler için genel olarak aynıdır; tek farklılık temel eğitimin son üç yılında, yani alt ortaöğretim sırasında sunulan **meslek eğitimi** seçeneğidir. Üst ortaöğretimde ise genel (fen ve beşeri bilimler), teknik, özel

sanatlar, mesleki olmak üzere dört temel seçenek sunulmaktadır.

Okullaşma oranlarına bakıldığında, AB'nin de finansal katkılarıyla Portekiz'in eğitime erişimde önemli bir yol katettiği görülmektedir. İspanya'da olduğu gibi özellikle **okul öncesi eğitime erişimde** büyük gelişme kaydedilmiştir. 1970 yılında okul öncesi eğitimde brüt okullaşma oranı yüzde 3,1 iken 2004 yılına gelindiğinde bu rakam yüzde 74'e yükselmiştir.¹⁰

Okul öncesi eğitime erişimin artışı sağlayan başlıca program ve politikalar, 1996 yılında başlatılan "Okul Öncesi Eğitimin Genişletilmesi ve Geliştirilmesi" programı ve ardından 1997 yılında yürürlüğe giren Okul Öncesi Eğitim Çerçeve Yasası kapsamında gerçekleştirilen düzenlemelerdir. Bu bağlamda, okul öncesi eğitime ayrılan bütçe iki katına çıkarılmış ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin belediyeler, sivil toplum kuruluşları, özel şirketler ve sosyal yardım kuruluşları tarafından verilebilmesi sağlanmıştır.

Okul öncesinde olduğu gibi **ilköğretimde okullaşma** ve **okur-yazarlık** oranlarında da önemli ilerleme kaydedilmiştir. 1990'lı yılların başında ilköğretimde okullaşma oranı, yüzde 100'e ulaşmıştır. 1970'te yüzde 73,7 olan yetişkin okur-yazarlık oranı, 2000 yılına gelindiğinde yüzde 92,2'ye yükselmiştir. Ancak **ortaöğretimde okullaşma** oranlarında benzer artışlar sağlanamamıştır. Sonuç olarak, Portekiz'deki üst ortaöğretim okullaşma oranı AB ortalamasının altında olmaya devam etmektedir.

Portekiz, genel olarak ve özellikle İspanya ile karşılaştırıldığında eğitim konusunda sınırlı bir başarı elde etmiştir. İnsan sermayesinde yüksek kalitenin sağlanamaması Portekiz'in ekonomik performansına da yansımıştır. AB-25 ortalaması 100 puan esas alınarak **işgücü verimliliği** karşılaştırıldığında, 2005 yılında

⁸ OECD (2007).

⁹ OECD (2007).

¹⁰ UIS (2006).

Portekiz'in ortalamasının oldukça altında olan 65,6 puan aldığı görülmektedir.¹¹

Eğitim yönetişimi konusunda Portekiz, İspanya'dan farklı olarak merkezîyetçi yapısını büyük ölçüde korumuştur. Reform çalışmaları ağırlıklı olarak öğretim programlarının içeriğini değiştirmeye ve okulları demokratikleştirmeye yönelik olmuştur. Özellikle 1996 yılında gerçekleştirilen çalışmalar, karar alma süreçlerinin katılımcı olması ve öğretmen, öğrenci ve ailelerin de görüşlerinin alınması açısından dikkate değerdir.

AB'nin öncelik verdiği ve desteklediği alanlardan olan **meslek eğitimi** konusunda Portekiz:

- ortaöğretim düzeyindeki meslek eğitimi yaygınlaştırmış;
- mesleki yeterlikler ve sertifikalandırma mekanizmaları oluşturmuş;
- mesleki ve teknik eğitim alanlarında çalışan öğretmenlerin düzenli eğitimden geçmelerini sağlamış;
- eğitimi erken terk eden gençlere yönelik çıraklık sistemleri başlatmıştır.

Yükseköğretimde yapılan ilk değişikliklerden biri 1988'de onaylanan Üniversite Özerklik Yasası ile üniversitelerin özerkliğinin güçlendirilmesi olmuştur. 1990'ların ortasından itibaren yükseköğretimdeki değişim süreci hızlandırılmıştır. Bu değişimin bir sonucu üniversite sayısı ve yükseköğretime katılım oranında yaşanan artıştır. 1970'li yılların başında Portekiz'de dört devlet ve bir Katolik üniversitesi varken, bugün çoğunluğu özel olmak üzere 70'e yakın üniversite hizmet vermektedir. Yükseköğretimde 1974 yılında 60 bin olan öğrenci sayısı, 1997'de 360 bine yükselmiştir. Buna bağlı olarak 1970'te yüzde 6,6 olan yükseköğretimde brüt okullaşma oranı, 2004'te kadınlar için yüzde 64'e, genel olarak ise yüzde 56'ya yükselmiştir.¹²

Yükseköğretimin eğitim kademeleri ve süreleri Bologna Bildirisi'nde ifade edilen ilkeler doğrultusunda 2006 yılında düzenlenmeye başlanmıştır. Günümüzde üniversiteler ile beraber yükseköğretim sistemini oluşturan teknik enstitüler (*polytechnic*), lisansüstü eğitim sunma yetkisine de sahiptir.

Portekiz'in **eğitim kamu bütçesinin** GSMH'ye oranı son 20 yılda sürekli olarak artmış ve 1980'lerin ortasında yüzde 4'ün altında olan rakam 2003 itibariyle yüzde 5,3'e yükselmiştir. Öğrenci başına yapılan kamu harcamalarına bakıldığında, Portekiz neredeyse AB ortalamasına yetiştirilmiştir.

Portekiz'deki eğitim göstergelerinin iyileştirilmesi yönünde **AB'nin önemli katkıları** olmuştur. **Portekiz Eğitimi Geliştirme Programı** temel eğitimin kalitesini, vatandaşlık, sorumluluk ve girişimcilik değerlerini destekleyerek artırmayı hedeflemiştir. Yakın dönemde başlatılan **Yeni Fırsatlar Programı** ise eğitim seçeneklerini artırarak ve rehberlik hizmetlerini iyileştirerek eğitimi erken terk edenlerin sayısını azaltmayı hedeflemektedir.

¹¹ Eurostat (2005).

¹² UIS (2006).

POLONYA

SİYASAL DEĞİŞİM

Polonya'da 40 yılı aşkın bir süre devam eden komünist parti yönetimi Haziran 1989'da düzenlenen serbest seçimler ile sona ermiştir. 1990'lı yıllar boyunca Polonya yoğun ve hızlı bir siyasal ve ekonomik dönüşüm süreci yaşamıştır. Aynı anda hem **serbest piyasa ekonomisine**, hem de seçim yasaları değiştirilerek **çok-partili demokratik bir rejime** geçilmiştir.

AB ve Polonya arasındaki resmi ilişkiler 1990 yılında Ortaklık Anlaşması müzakereleriyle başlamıştır. Bu anlaşmayla, siyasal görüşmeler ve artan ekonomik ilişkiler için gerekli yasal çerçeve oluşturulmuştur. 1993 Kopenhag Zirvesi'nde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyelik süreçlerine dair alınan kararlar doğrultusunda, Polonya AB'ye üyelik başvurusunu 1994'te resmen yapmıştır. Müzakereler 1998'de başlamış ve Mayıs 2004'te Polonya AB üyesi olmuştur.

EKONOMİK DEĞİŞİM

1990'larda Polonya kökten bir ekonomik değişim süreci yaşamıştır. Bu dönemde, **serbest piyasa ekonomisine** geçmenin yanı sıra yüksek enflasyon ve faiz oranları kontrol altına alarak **makroekonomik istikrar** sağlanmış, **serbest döviz kuru** benimsenmiş, **borsa** kurulmuş ve geniş çapta **özelleştirme** yapılmıştır. 1990'lı yıllar boyunca Polonya'nın yıllık **ekonomik büyüme** hızı yüzde 5 civarında seyretmiştir. Benzer bir iyileşme **enflasyon oranlarında** da yaşanmıştır. 1990'ların ortasında yüzde 30'lar seviyesinde olan enflasyon, 2000'li yıllara gelindiğinde yüzde 3 dolaylarına inmiştir.

Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Polonya'nın alım gücüne göre ayarlanmış **kişi başına gelirine** bakıldığında AB ortalamasına göre kaydedilen gelişmenin sınırlı olduğu

görülmektedir. 1995'ten 2004'e kadar geçen süre içinde Polonya'da kişi başına gelir, AB ortalamasının yüzde 40'ından yüzde 49'una çıkmıştır.

İşsizlik, son 15 yılda Polonya için önemli bir sorun haline gelmiştir. Yaşanan ekonomik büyüme yeni iş olanakları yaratılmadan gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı 1993-1997 arasında düşüş göstermekle birlikte 1998 sonrasında ani bir artışa geçmiştir. İşsizlik oranındaki bu artışa paralel olarak **istihdamın sektörler arasındaki dağılımında** da önemli bazı değişiklikler yaşanmıştır. Hizmet sektörü istihdam oranı 1992'de yüzde 40 civarında iken 2003'te yüzde 50'nin üzerine çıkmıştır. Aynı dönemde tarım sektörü istihdam oranı yüzde 28'den yüzde 20'ye düşmüştür.

Polonya'daki dış sermaye hareketlerine bakıldığında **doğrudan dış yatırımlardaki artış** dikkati çekmektedir. 1992 yılında 670 milyon dolar dolaylarında olan doğrudan dış yatırımlar, 2000 yılında zirveye ulaşarak yaklaşık 14'e katlanmış ancak sonraki dönemde düşerek 2003 yılında 4,23 milyar olmuştur. Bu dönemde bir diğer yeni kaynak **AB'den gelen fonlar** olmuştur. Bu fonların büyük çoğunluğu Phare¹³, ISPA¹⁴ ve SAPARD¹⁵ programları çerçevesinde aktarılmıştır. Polonya'ya Phare kapsamında 1995-2003 yılları arasında toplam 3,6 milyar avro ve ISPA kapsamında 2000-2004 yılları arasında toplam 1,4 milyar avro aktarılmıştır. Polonya, AB'ye üye olduktan sonra da AB'den önemli miktarlarda finansal destek almaya devam etmiştir.

¹³ Polonya ve Macaristan Ekonomilerini Yeniden Yapılandırma Yardımı

¹⁴ Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı

¹⁵ Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Eylem Programı

DEMOGRAFİK DEĞİŞİM

İspanya ve Portekiz'den farklı olarak, AB'ye üyelik başvurusu yapıldığı 1994 yılında Polonya'da ortalama **doğurganlık oranı** 1,8'e düşmüştü ve yıllık toplam **nüfus artış hızı** yüzde 0,22'ydi. Buna bağlı olarak, **0-14 yaş grubundaki nüfusun toplam nüfusa oranı** 2005 yılına gelindiğinde yüzde 16,7 olmuştur. Polonya için bir diğer önemli değişim nüfus hareketleriyle ilgili olarak yaşanmıştır. Özellikle 1990'dan sonra yaşanan **dış göç** çalışan nüfusun azalmasına yol açmıştır. 1994-2004 yılları arasında yaklaşık 38 milyon nüfusa sahip Polonya'dan dışarıya net göç 557 bin olmuştur.¹⁶

EĞİTİM GÖSTERGELERİ, SİSTEMLERİ VE POLİTİKALARI

İspanya ve Portekiz'den farklı olarak Polonya'nın nüfusu AB üyeliği süreci başladığında zaten yüksek bir eğitim seviyesine sahipti. Örneğin, 1990 yılında Polonya'da **ortalama eğitim süresi** 9,5 yıldır. 2000 yılına gelindiğinde bu ortalama biraz artarak 9,8 yıla ulaşmıştır. Polonya'da eğitim süresinin yüksek oluşu, büyük ölçüde komünist rejim tarafından eğitimin yaygınlaştırılmasından kaynaklanmaktadır. 1970'lerden bu yana herkesin **ilköğretime erişimi** sağlanmıştır. **Ortaöğretime erişim** oranları ise 1970'li yıllarda yüzde 60'larda seyretmiş, **ortaöğretimde net okullaşma oranı** 2004 yılına gelindiğinde yüzde 91'e çıkmıştır.¹⁷

Polonya'da **okul öncesi eğitime** bakıldığında, İspanya ve Portekiz'deki okullaşma oranlarında yaşanan artışın bir benzeri görülmemektedir. 2004 yılına kadar 3-6 yaş okul öncesi eğitim kapsamında ele alınmış ve bu yaş grubu için brüt okullaşma oranları yüzde 40-50 arasında seyretmiştir. 2004 yılında 6 yaş zorunlu eğitim kapsamına

alındığında, 3-5 yaş için okullaşma oranı yüzde 38'e düşmüştür.¹⁸

Polonya'da **zorunlu eğitim** 2005 yılı itibariyle 6-18 yaşlarını kapsamaktadır. 17-18 yaş, zorunlu eğitim kapsamına yarı zamanlı olarak, 1997 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle, 6 yaş ise 2004 yılında yapılan yasa değişikliği ile alınmıştır.

AB'ye üyelik aşamasında Polonya'da **eğitimin kademeleri** yeniden düzenlenmiştir. 1999 yılında yapılan düzenlemeyle, öğrencilerin mesleki ortaöğretim ve genel ortaöğretim arasında seçim yaptıkları yaş 14-15'ten 15-16'ya yükseltilmiştir. Yine bu değişim kapsamında 2002 yılından itibaren ilköğretim ve alt ortaöğretimin sonunda ulusal bir sınav düzenlenmeye başlanmıştır.

Erişim sorununu büyük ölçüde aşmış olan Polonya, AB'ye üyelik sürecinde **eğitimin kalitesini** artırmaya odaklanmıştır. Bu doğrultuda, yüksek öğretmen kalitesi ve etkili bir eğitim sistemi Polonya'nın başlıca hedefleri haline gelmiştir.

Öğretmen kalitesini artırma amacıyla hizmet-öncesi eğitim öncelikli olarak ele alınmıştır. AB'ye üyelik süreci öncesinde Polonya'daki branş öğretmenleri dört yıllık bir yüksek lisans derecesi almak zorundaydılar. Bu yüksek lisans derecesinin akademik kariyer için gerekli olan eğitimden tek farkı öğretmen adaylarının bazı pedagoji ve psikoloji dersleri de almalarıydı. Bu hizmet-öncesi eğitim sistemi hem kaynakların kullanımı hem de öğretmen kalitesi açısından etkili olmaktan uzaktı. Öğretmenlik eğitimini genellikle üniversiteye giriş sınavında düşük puan alan kişiler tercih etmekte ve bunların bir bölümü de mezuniyet sonrasında öğretmen olarak çalışmayı tercih etmemekteydi.

Bu sistem yerini 1990'larda kurulan yabancı dilli öğretmen eğitim fakültelerine bırakmıştır.

¹⁶ Eurostat (2007).

¹⁷ UIS (2006).

¹⁸ EURYDICE (2005).

Yeniden düzenlenen hizmet-öncesi eğitim sistemi sayesinde hem yabancı dil yeterliliği olan öğretmen kadrosu genişletilmiş hem de değişen öğretim programlarına uygun yeterlilikte öğretmenler yetiştirilmeye başlanmıştır.

Eğitim kalitesini eğitim sistemini etkili kılarak yükseltmek için Polonya'da **eğitim sistemi ve eğitim kurumlarının yapısının baştan düzenlenmesi** gerekmiştir. Bu yeniden yapılanmanın önemli boyutlarından biri **merkeziyetçi yapının değiştirilmesi** olmuştur.

1989 öncesinde eğitim stratejileri ve politikaları komünist parti tarafından belirlenmekte, eğitim bakanlığı ise bu politika ve stratejilerin uygulanmasına yönelik olarak öğretim programları ve eğitim araç-gereçlerini oluşturmakta ve eğitim kademeleri arasındaki seçme sınavlarını düzenlemekteydi. Okulların günlük yönetimi müdürler ve pedagojik kurullar tarafından yapılmakta ve bölgelerdeki eğitim birimleri tarafından izlenmekteydi.

Eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak 1989 yılında başlatılan ve **yerinden yönetim sistemini** yerleştirmeyi amaçlayan çalışmalar, yönetim organizasyonu, finansman ve eğitim araç-gereçlerinin iyileştirilmesi alanlarına yoğunlaşmıştır. **Eğitimin yönetimi** alanında başlıca değişiklik, eğitim kurumlarının işletilmesine dair tüm sorumluluğun yerel yönetim birimlerine aktarılması olmuştur. 1996 yılından itibaren ilköğretim ve alt ortaöğretimde sorumluluk, ortalama nüfusu 7300 olan "gmina"lara, üst ortaöğretim, meslek eğitimi ve özel eğitime dair sorumluluk ise ortalama nüfusu 75 bin olan "powiat"lara aktarılmıştır.

Bu doğrultuda, **eğitimin finansmanı** da yerinden yönetimi destekleyecek şekilde değiştirilmiş ve "gmina"lar kendi bölgelerindeki eğitim kurumlarının giderlerini kendi gelirleri ve merkezi devletten gelen destek fonları ile karşılamaya başlamışlardır. Merkezden gelen fonlar, öğrenci ve öğretmen

sayısı ile okul ve "gmina" türüne göre belirlenmektedir. Ayrıca, okulların sürekli değişen sorunlara ve önceliklere hızlı ve esnek bir şekilde yanıt verebilmesi için 1998'de okulların ve öğretmenlerin özerkliği artırılmıştır.

Polonya'da eğitimin yeniden yapılandırılmasının ikinci boyutu, **okulların demokratikleştirilmesi** olmuştur. Bu doğrultuda 1992'de kabul edilen bir yasa ile eğitime daha etkin bir sosyal katılım yasal olarak olanaklı kılınmıştır. Öğretmen, veli ve öğrencilerin eşit olarak katıldığı ve öneri niteliğinde kararlar aldığı okul kurulları kurulmuştur. Aynı yasa kapsamında, yerel ve ulusal seviyelerde, eğitim alanındaki paydaşlar arasındaki iletişim ve etkileşimi artırmaya yönelik bölgesel ve ulusal eğitim kurulları kurulmuştur. Bu yasanın kayda değer bir diğer boyutu, insan hakları konusundaki uluslararası sözleşmelere atıf yaparak eğitim hakkını bu çerçevede ele almasıdır.

Eğitimde demokratikleşme alanında atılan bir diğer adım, **öğretim programlarının değiştirilmesi** olmuştur. Öğretim programları ideolojik yaklaşımdan arındırılmaya çalışılmış, Rusça zorunlu ders olmaktan çıkarılmış ve okullarda öğretilen yabancı dillerin sayısı artırılmıştır. Okullara kendi ihtiyaçları ve tercihleri yönünde merkez bakanlık tarafından belirlenen çekirdek öğretim programına ekleme yapma özerkliği verilmiştir.

Öğretim programlarının değişimi konusunda önemli bir tartışma, din dersinin eklenmesi ile yaşanmıştır. 1990 yılından itibaren din seçmeli ders olarak verilmeye başlanmıştır. Din derslerine katılmak için gerekli olan izin, ilköğretim yıllarında velilerden, ortaöğretimde ise öğrencilerden alınmaktadır.

Aynı yasa kapsamında yapılan bir diğer önemli değişiklik, **özel okullar için yasal çerçevenin** oluşturulmasıdır. Böylece eğitimde devlet tekeli ortadan kaldırılmış ve yenilikçi öğretim yöntemleri ile araç-gereçlerin

denenmesini teşvik eden bir ortam yaratılmıştır. Yasanın çıkarılmasını takip eden yıl içinde 100 tanesi Katolik Kilisesi'ne bağlı olmak üzere toplam 250 özel okul açılmıştır. Yasa kapsamında devlet, özel okullara öğrenci başına düşen harcamanın yarısı kadar bir miktarı destek olarak vermeye yükümlüdür.

Eğitimin kalitesini artırmaya yönelik tüm bu yeniden yapılandırma çalışmalarının ekonomik politikalarla birlikte, orta dönemde **işgücü verimliliği**nde artışa yol açması beklenmektedir. Ancak şu anda, AB-25 ortalaması 100 puan esas alınarak işgücü verimliliği karşılaştırıldığında, Polonya'nın ortalamasının oldukça altında olan 62,2 puan aldığı görülmektedir.¹⁹

Polonya'da **meslek eğitime** bakıldığında, son 15 yılda meslek eğitiminden yararlanan öğrenci sayısında bir düşüş ancak eğitim kalitesinde bir artış gözlenmektedir. 1990'lı yılların başında ortaöğretime devam eden öğrencilerin yüzde 46'sı üç yıllık ticaret liselerine, yüzde 25'i dört yıllık mesleki ve teknik liselere ve sadece yüzde 26'sı üniversiteye hazırlanmak üzere genel liseye devam etmekteydi. 1990'lı yıllarda ise mesleki liseye giden öğrenci sayısı düşmüş, genel liseye giden öğrenci sayısı artmıştır. Öğrenci tercihlerinde yaşanan bu değişimin bir nedeni mesleki lise mezunlarının artık mesleki eğitimleri bünyesinde düzenleyen ve finanse eden kamu iktisadi teşebbüslerinde iş garantilerinin olmayışdır. Bir diğer neden ise üniversiteye talebin artışına bağlı olarak artan sayıda öğrenci tarafından genel liselerin tercih edilmesidir.

Komünizm sonrasında, mesleki okulların finansmanının bir kısmı eğitim bakanlığına aktarılmış ve böylece Avrupa ve küresel ekonomide ihtiyaç duyulan mesleki yeterliliklerin mesleki ve teknik okullarda sağlanmasının önü açılmıştır. Bu kapsamda, 2001 yılında "*technicum*" isimli yeni bir

mesleki öğretim ve eğitim okulu kurulmuştur. Bu okullarda hem üniversite sınavına girme seçeneği sunulmakta hem de belirli bir sektöre özel meslek eğitimi tamamlama imkanı sunulmaktadır.

Yükseköğretimde ise 1990'larda iki paralel süreç yaşanmıştır. Bir yandan özel üniversitelerin sayısı ve diğer yandan da üniversitede eğitim gören öğrenci sayısı artmıştır. Özel üniversitelerin kuruluşuna izin veren yasanın 16 yıl önce yayımlanmış olmasına rağmen, bugün öğrencilerin neredeyse yüzde 30'u özel üniversitelerde okumaktadır. Özel üniversitelerin büyük bir çoğunluğu daha önce herhangi bir üniversiteye sahip olmayan küçük şehirlerde kurulmuştur. Nitekim 1991 yılında yaklaşık 400 bin öğrenci yükseköğretime devam ederken 2006'da bu rakam iki milyona çıkmıştır. Bu beş katlık artışa rağmen üniversiteye devam eden öğrenci oranı hala Batı Avrupa ülkelerine göre düşüktür.

Bu alanda önemli bir gelişme, 1999 yılında yükseköğretime dair var olan hukuki çerçevenin gözden geçirilerek yükseköğretime düzenleyen ayrı yasaların birleştirilmesidir. Ayrıca, daha önce beş ayrı bakan arasında bölünen sorumluluk ve yetki, askeri yükseköğretim dışında kalan tüm yükseköğretim kurumları tek bir bakana bağlanarak birleştirilmiştir. Aynı dönemde, Akademik Akreditasyon Komitesi kurularak yeni bir akreditasyon sistemi de uygulamaya konmuştur.

Polonya'da **eğitime ayrılan kamu kaynakları** hep yüksek olmuştur. 2000 sonrası sürece bakıldığında eğitime ayrılan kaynak, toplam kamu harcamalarının yaklaşık yüzde 12'sini, GSMH'nin ise yüzde 5'inden fazlasını oluşturmaktadır. Kamu harcamalarıyla karşılaştırıldığında özel harcamalar çok azdır ve genellikle yükseköğretime yöneltilmektedir.

¹⁹ Eurostat (2005).

Sonuç: Türkiye'nin Eğitim Politikaları İçin Bazı Öneriler

Türkiye, 1997 yılından itibaren eğitim alanında büyük önem taşıyan yasa değişiklikleri yapmış ve yeni politikalar uygulamaya başlamıştır. Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması ve öğretim programlarının yeniden hazırlanması bu alanda atılan en önemli adımlar arasındadır.

Son dönemde yaşanan bu hızlı değişime rağmen, Türkiye'nin genç nüfusunun eğitim düzeyi, AB üyesi ülkelerin belirgin bir şekilde altında seyretmeye devam etmektedir. OECD tahminlerine göre, 2001 yılında Türkiye'de doğan bir çocuk ortalama 12,6 yıl eğitim görecektir. Halbuki bu rakam Polonya'da 17 yıl, Portekiz'de 17,1 yıl ve İspanya'da ise 17,2 yıl olarak tahmin edilmektedir²⁰.

Eğitim süresinin kısalığına ek olarak Türkiye'deki eğitim kalitesi de AB üyesi ülkelerin altındadır. PISA 2003 sonuçlarına göre, Türkiye'de 15 yaşındaki öğrencilerin yüzde 28,6'sı en basit matematik bilgi ve becerisine sahip değilken, Polonya'da bu rakam yüzde 10,7, Portekiz'de yüzde 16,4 ve İspanya'da yüzde 10,1'dir.²¹

Türkiye'deki düşük eğitim düzeyi işgücü verimliliğine de doğrudan yansımaktadır. Nitekim AB-25 ortalaması 100 puan esas alınarak işgücü verimliliği karşılaştırıldığında, Polonya'nın 62,2, Portekiz'in 65,6, İspanya'nın 98,9, Türkiye'nin ise 43,9 puan aldığı görülmektedir.²² İşgücü verimliliği de şüphesiz hem kişi başına düşen ortalama gelir hem de yenilikçi ve büyüyen bir ekonomiyle doğrudan ilişkilidir.

Mevcut eğitim verilerine bakıldığında ve Türkiye'de 0-14 yaş grubundaki nüfusun toplam nüfusa oranının yüzde 28,6 gibi yüksek

bir rakam olduğu göz önüne alındığında, 60. Hükümet'in 1997'de başlatılan eğitim seferberliğini güçlendirerek ve hızlandırarak devam ettirmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.²³

Ayrıca belirtilmelidir ki Türkiye eğitim alanında AB mali yardımlarından etkin olarak yararlanmaktadır. AB'nin 2007-2013 bütçe döneminin, Türkiye'nin özellikle eğitim, mesleki eğitim ve istihdam alanlarındaki projelerinin AB hibelerinden yararlanacağı bir dönem olacak olması iyi değerlendirilmesi gereken fırsatlar ve kaynaklara işaret etmektedir.

İspanya, Portekiz ve Polonya'nın AB'ye üyelik süreçlerindeki eğitim politikalarından hareketle ve özellikle İspanya'nın bu süreçte insan sermayesinin iyileştirilmesi yönünde katettiği mesafe değerlendirildiğinde, Türkiye'nin öncelikli olarak ele alması gereken şu konular ön plana çıkmaktadır:

❖ **Milli Eğitim Bakanlığı örgütünün eğitimin sorunlarına daha hızlı ve etkili cevap verebilmesi için yeniden yapılandırılması gerekmektedir.** Bu bağlamda hazırlanmış olan yeniden yapılandırma plan taslağı en kısa sürede kamuoyu ile paylaşılarak son haline getirilmeli ve uygulanmalıdır. Bu plan kapsamında, okulların özerkliğinin ve kapasitelerinin artırılması özellikle önemlidir.

❖ Eğitim kalitesinin artırılması yönünde atılan önemli bir adım, öğretim programı ve ders kitaplarında yapılan önemli değişikliklerdir. Yapılan bu değişikliklerden beklenen verimin alınabilmesi için en önemli etmen öğretmenlerdir. **Öğretmen yeterlilikleri ile ilgili yapılan çalışmaları temel alarak hizmet-öncesi ve hizmet-içi eğitimlerin yeni öğretim programlarının ilkeleri doğrultusunda güçlendirilmesi gerekmektedir.**

²⁰ OECD (2006).

²¹ OECD (2004).

²² Eurostat (2005).

²³ Eurostat (2007).

❖ Türkiye, erken çocukluk eğitimi konusunda AB'ye üye ülkelerin çok gerisindedir. Örneğin, 4 yaş ve altındaki nüfusta brüt okullaşma oranı Polonya'da yüzde 32,2, Portekiz'de yüzde 72 ve İspanya'da yüzde 118,4 iken Türkiye'de yüzde 2,6'dır.²⁴ Bu nedenle, **erken çocukluk eğitimi konusunun acil olarak ele alınması gerekmektedir.** Bir diğer deyişle, gelecek beş yıl için 60. Hükümet'in hedefi, 48-72 ayı içine alan okul öncesi eğitimde okullaşma oranını yüzde 50'ye çıkarmakla sınırlı kalmamalı, erken çocukluk eğitimi konusunda çok daha cesur adımlar atılabilmelidir. Bu doğrultuda, 60-72 ay yaş grubu zorunlu eğitim kapsamına alınmalı, 36-60 ay yaş grubu için okullaşma oranının da en az yüzde 60'a çıkarılması hedeflenmelidir.

❖ **İlköğretimde net okullaşma oranının yüzde 100'e çıkarılması için gerekli her tür uygulama acilen başlatılmalıdır.** Bu alanda özellikle kız çocukları, özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar ve kırsal alanda yaşayan çocuklara yönelik politikalar iyileştirilmeli ve çeşitlendirilmelidir. Ayrıca, uygun mevzuat değişiklikleri yapılarak ve yeni önleyici uygulamalar başlatarak okulu terkin önlenmesi ve okula devam etmeyen çocukların okula geri kazandırılması için telafi eğitimine öncelik verilmesi gerekmektedir.

❖ Eğitime ayrılan kamu kaynakları son dönemde düzenli olarak artmakla beraber öğrenci nüfusundaki artışla karşılaştırıldığında kaynaklardaki artış yetersiz kalmaktadır. Alım gücü göz önüne alınarak eğitime ayrılan kaynaklar incelendiğinde, ilköğretime devam eden öğrenci başına Polonya'da 2554 dolar, Portekiz'de 4167 dolar, İspanya'da 4755 dolar, Türkiye'de ise 790 dolar harcandığı görülmektedir.²⁵ Eğitime erişim ve eğitimde kalitenin tek belirleyicisi harcanan kaynaklar olmamakla birlikte kamu harcamalarındaki

artış doğru kullanılması durumunda olumlu bir etki yaratacaktır. Bu amaçla, önümüzdeki beş yıl içerisinde **eğitime ayrılan kamu kaynaklarının kademeli olarak artırılarak konsolide bütçenin yüzde 20'si düzeyine çekilmesi önemlidir.**

²⁴ OECD (2006); bu oranların payında okula devam eden 4 yaş ve altındaki çocukların sayısı, paydasında ise 3-4 yaşındaki nüfus vardır.

²⁵ OECD (2006).

KAYNAKÇA

Domañiç, S. (2007). *The Human Capital and EU Integration: Lessons Learned from Poland, Portugal and Spain*. Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM). İstanbul: EDAM.

Eurostat (2007). *Europe in figures: Eurostat yearbook 2006-07*. Statistical Office of the European Communities (Eurostat). Luxembourg: Eurostat.

Eurostat (2005). *Europe in figures: Eurostat yearbook 2005*. Statistical Office of the European Communities (Eurostat). Luxembourg: Eurostat.

EURYDICE (2007). *Structures of Education, Vocational Training and Adult Education Systems in Europe: Spain 2007*. Information Network on Education in Europe (EURYDICE). Brussels: EURYDICE.

EURYDICE (2005). *Structures of Education, Vocational Training and Adult Education Systems in Europe: Poland 2005*. Information Network on Education in Europe (EURYDICE). Brussels: EURYDICE.

EURYDICE (2003). *Structures of Education, Vocational Training and Adult Education Systems in Europe: Spain 2003*. The information network on education in Europe (EURYDICE). Brussels: EURYDICE.

Valiente, C. (2003). Central State Child Care Policies In Postauthoritarian Spain: Implications for Gender and Carework Arrangements. *Gender Society*, 17 (2), 287-292.

International Comparative Higher Education Finance and Accessibility Project (ICHEFAP) (2005). *Database Student-Parent Cost By Country: Poland*. Retrieved August 23, 2007 from http://www.gse.buffalo.edu/org/inthigheredfinance/CountryProfiles/Europe/region_Europe_Poland.pdf.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2007). Retrieved August, 2007 from <http://www.ine.es/>.

OECD (2007). *OECD Factbook 2007*. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). Paris: OECD.

OECD (2006). *Education at a Glance 2006*. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). Paris: OECD.

OECD (2004). *Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003*. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). Paris: OECD.

UIS (2006). *Global Education Digest 2006: Comparing Education Statistics Across the World*. UNESCO Institute for Statistics (UIS). Monreal: UIS.

ERG, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ekonomik ve Mali Konular Daire Başkanı Dr. İnci Ataç-Rösch ve MESS Eğitim Vakfı Genel Müdürü Dr. Necdet Kenar'a değerli eleştirileri için teşekkür eder.

EK: İSPANYA, PORTEKİZ VE POLONYA'NIN EĞİTİM SİSTEMLERİNİ İYİLEŞTİRMEYE YÖNELİK ATTIKLARI BAZI ADIMLAR

	İspanya	Portekiz	Polonya
Zorunlu Eğitim	<p>→ 1970'ten beri sekiz yıl olan zorunlu eğitim 1990'da, 6-16 yaş grubunu kapsayacak şekilde on yıla çıkarıldı.</p> <p>(6 yıl ilköğretim + 4 yıl alt ortaöğretim)</p>	<p>→ İki kademeli ilköğretimi kapsayan altı yıllık zorunlu eğitim 1986'da 6-15 yaş grubunu kapsayacak şekilde üç kademeli dokuz yıla çıkarıldı.</p> <p>(6 yıl ilköğretim + 3 yıl alt ortaöğretim)</p>	<p>→ 1997'de 17-18 yaş ve 2004'te 6 yaşın dahil edilmesiyle, 6-18 yaş grubunu kapsayacak şekilde on iki yıla çıkarıldı.</p> <p>(1 yıl okul öncesi eğitim + 6 yıl ilköğretim + 3 yıl alt ortaöğretim + 2 yıl yarı zamanlı üst ortaöğretim)</p>
Erken Çocukluk Eğitimi	<p>→ 3-5 yaş grubuna yönelik ücretsiz okul öncesi eğitim programları önemli ölçüde artırıldı.</p>	<p>→ Okul öncesi eğitime ayrılan bütçe iki katına çıkarıldı.</p> <p>→ Okul öncesi eğitim hizmetlerinin belediyeler, sivil toplum kuruluşları, özel şirketler ve sosyal yardım kuruluşları tarafından verilebilmesi sağlandı.</p>	<p>→ 1 yıl okul öncesi eğitim (6 yaş) zorunlu eğitim kapsamına alındı.</p>
Yönetişim	<p>→ Merkezdeki yapının her vatandaşa temel eğitim sağlamaktan, bölgelerin ise bu temel eğitimin üzerine kurulacak eğitim sistemlerinden sorumlu olduğu bir yapı oluşturuldu.</p> <p>→ Özerk topluluklara kendi okullarını yönetme hakkı verildi ve okullardan ülkenin dilsel ve kültürel çeşitliliğini göz önünde bulundurmaları talep edildi.</p> <p>→ Okulların özerkliği kamu bütçesinden yararlanan okulların yönetimine halkın katılımını artırarak güçlendirildi.</p> <p>→ Okul müdürlerinin okul yönetimi ve iç değerlendirmedeki sorumlulukları genişletildi ve atama usulleri değiştirildi.</p>	<p>→ Okulların demokratikleştirilmesi kapsamında, öğretmen, öğrenci ve ailelerin görüşlerinin karar alma süreçlerindeki varlığı, dolayısıyla katılımcı yöntemler güçlendirildi.</p>	<p>→ Eğitim kurumlarının işletilmesine dair tüm sorumluluk yerel yönetim birimlerine aktarıldı.</p> <p>→ Eğitimin finansmanı yerinden yönetimi destekleyecek şekilde değiştirildi.</p> <p>→ Okulların sürekli değişen sorunlara ve önceliklere hızlı ve esnek bir şekilde yanıt verebilmesi için okulların ve öğretmenlerin özerkliği artırıldı.</p> <p>→ Öğretmen, veli ve öğrencilerin eşit olarak katıldığı ve öneri niteliğinde kararlar aldığı okul kurulları kuruldu.</p> <p>→ Eğitim alanındaki paydaşlar arasındaki iletişim ve etkileşimi artırmaya yönelik bölgesel ve ulusal eğitim kurulları kuruldu.</p>

	İspanya	Portekiz	Polonya
Öğretim Programları	<p>→ Her özerk topluluğun, bakanlık tarafından oluşturulan çekirdek programı kendi bölgelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerinden hareketle genişletilmesi sağlandı.</p> <p>→ Öğretim programına yabancı dil ve meslek dersleri eklendi.</p> <p>→ Sanat ve dil dersleri için özel programlar oluşturuldu.</p> <p>→ Matematik, yabancı diller ve okuma konularına öncelik verildi ve yabancı dil öğretimine başlama yaşı 8'den 6 yaşına çekildi.</p>	<p>→ Zorunlu eğitimin kademelerinde ve üst ortaöğretimde uygulanan öğretim programları yeniden düzenlendi.</p>	<p>→ Eğitimin kademeleri yeniden düzenlendi. Tek sistem eğitimin süresi alt ortaöğretimi de kapsayacak şekilde uzatıldı. Aynı değişiklik kapsamında ilköğretim ve alt ortaöğretimin sonunda ulusal bir sınav düzenlenmeye başlandı.</p> <p>→ Öğretim programları ideolojik yaklaşımdan arındırıldı. Rusça zorunlu ders olmaktan çıkarıldı ve öğretilen yabancı dillerin sayısı artırıldı.</p> <p>→ Okullara kendi ihtiyaç ve tercihleri yönünde merkez bakanlık tarafından hazırlanan çekirdek öğretim programına ekleme yapma hakkı tanındı.</p> <p>→ Din dersi seçmeli olarak verilmeye başlandı.</p> <p>→ Özel okullar için yasal çerçevenin oluşturulmasıyla yenilikçi öğretim yöntemleri ile araç-gereçlerin denemesi teşvik edildi.</p>
Yüksek-öğretim	<p>→ Üniversitelere öğretim programları ve bütçe konularında özerklik sağlandı; kendi diploma programlarını oluşturma hakkı tanındı.</p> <p>→ Özel yükseköğretim kurumlarının açılması sağlandı.</p> <p>→ Üniversitelerin ulusal öğrenci seçme sınavı yerine kendi öğrenci seçme sistemini oluşturmaya izin verildi.</p>	<p>→ Eğitim kademe ve süreleri Bologna ilkeleri doğrultusunda düzenlendi.</p> <p>→ Üniversitelerin özerkliği güçlendirildi.</p> <p>→ Çok sayıda yeni üniversite kuruldu.</p>	<p>→ Yükseköğretime dair var olan hukuki çerçeve gözden geçirilerek yükseköğretimi düzenleyen ayrı yasalar birleştirildi ve askeri yükseköğretim dışında kalan tüm yükseköğretim kurumları tek bir bakanın sorumluluğuna bağlandı.</p> <p>→ Akademik Akreditasyon Komitesi kuruldu ve yeni bir akreditasyon sistemi oluşturuldu.</p> <p>→ Yeni üniversiteler kuruldu.</p>
Meslek Eğitimi	<p>→ Meslek eğitimi ve genel eğitim arasındaki seçim daha geç bir yaşa ertelendi. 10. yılın sonunda meslek eğitimi almak isteyen öğrencilerin iki yıllık meslek okullarına, üniversiteye devam etmek isteyen öğrencilerin de iki yıllık genel liselere gitmelerine olanak sağlandı.</p> <p>→ İşçi sendikaları, işveren konfederasyonları ve hükümet işbirliğiyle ilk ulusal meslek eğitimi programı oluşturuldu.</p>	<p>→ Ortaöğretim düzeyindeki meslek eğitimi yaygınlaştırıldı.</p> <p>→ Mesleki yeterlilikler ve sertifikalandırma mekanizmaları oluşturuldu.</p> <p>→ Mesleki ve teknik eğitim öğretmenlerinin düzenli olarak eğitim almaları sağlandı.</p> <p>→ Eğitimi erken terk eden gençlere yönelik çıraklık sistemleri başlatıldı.</p>	<p>→ Mesleki ve genel ortaöğretim arasında seçim yaşı 14-15'ten 15-16'ya çıkarıldı.</p> <p>→ Mesleki okulların finansmanının bir kısmı eğitim bakanlığına aktararak Avrupa ve küresel ekonomide ihtiyaç duyulan mesleki yeterliliklerin mesleki ve teknik okullarda sağlanmasının yolu açıldı.</p> <p>→ Hem üniversite sınavına girme seçeneği hem de belirli bir sektöre özel meslek eğitimi tamamlama imkanı sunan "technicum"lar kuruldu.</p>